

ALOJZ REBULA, *V Sibilinem vetru*. Ljubljana, Slovenska Matica, 1968.

Roman „V Sibilinem vetru“ tržaškega pisatelja Alojza Rebule pomeni enega največjih dosežkov sodobne slovenske proze; prejel je tudi največje zunanje priznanje, nagrado Prešernovega sklada. Pisatelj, po izobrazbi klasični filolog, je delo posvetil „bivšim kolegom iz klasičnega seminarja ljubljanske univerze 1945–1949“. Toda roman je klasičnim filologom blizu ne samo po formalnem posvetilu, ampak tudi po notranji vsebini in po duhu, ki ga prežarja. To je veličastna epopeja iz časov cesarjev Antonina Pija in Marka Avrelija, v kateri odpevajo vsa širna prostranstva rimskega imperija od Panonije do Mezopotamije, od Galije do Sinaja, epopeja, v kateri se križajo tri velike silnice tedanjega časa – žarki večno žive grške kulture, povsod pričujoče tipalke razkrajajočega se imperija, podtalni tokovi prebujajočega se krščanstva. Veličastna je že sama scenerija romana: pred nami šumi Orient z razkošno Antiohijo, valovi Kvadov, Markomanov, Sarmatov in drugih plemen pljuskuje čez Danuvij in se zgrinjajo preko panonskih in noriških ravnin prav do Akvileje, Atene se bleščijo v ugašajoči slavi, Rim krčevito nateza vajeti in se sonči v svojem sijaju, toda pod bleščečo fasado ga v ilegali že razjedajo „termiti imperija“, kristjani. Sredi vsega tega dogajanja pa stoji Nemezian, osrednji junak romana, ki se iz barbarske jacigske mladosti, iz svobodnih gozdov onkraj Danuvija, preko tlake v hipokavstu, skozi družbeno dno, skozi labirint vojska, skozi inferno kuge in ujetništva dokoplje do prijateljstva s samim cesarjem Markom Avrelijem. Večer svojega življenja preživlja v naših krajih, v Petoviji in Celeji, v Emoni in ob izvitih reke Timava, kjer „prisluškuje Hronosu, strahotnemu mlinarju, kako prazni vreče v svoje kamne“, in piše svoje „srčne anale“ — uokvirjeni roman.

Čeprav vse podrobnosti pričajo o avtorjevem temeljitem študiju antične literature, starožitnosti in zgodovinskih virov, pa je delo vse prej kot pogreznjeno v davnilno stoletij: v dilemah, ki vznemirjajo glavnega junaka Nemeziana, čutimo dileme svojega lastnega časa, blodnje in strasti, ki pretresajo junake in junakinje romana, niso vezane samo na svoj čas in prostor, ampak so vedno in povsod pričujoče, danes prav tako kot pred stoletji. Stil, v katerem je delo napisano, razodeva homersko širino in ne more prikriti avtorjeve erudicije, ki se je šolala ob največjih stilistih antične literature; toda ta stil je kljub temu zgoče aktualen, prilagojen čutenim krivuljam, nabit z intelektualnimi dilemami svojega časa.

Toda o vseh teh in drugih odlikah Rebulovega romana bo podrobneje spregovorila slovenska literarna kritika in literarna zgodovina. Nas zanima v tem okviru roman z nekega drugega vidika: roman je namreč pomenljiv tudi po številnih avtorjevih pričevanjih o antiki in o posameznih antičnih piscih. V teh pričevanjih, ki avtor polaga na usta glavnemu junaku Nemezianu, se brez dvoma razodeva avtorjeva lastna pot do antike, njegova osebna doživetja ob srečanju z latinsko in grško slovnico in z najvidnejšimi predstavniki antičnih literatur. Zato najbrž tudi ni naključje, da so ta pričevanja najpogostejša ravno v prvem delu romana, kjer se mladi barbar šele življava v novo antično kulturno okolje. Naj nanizam samo nekaj najzanimivejših med njimi!

Avtorjevo srce je očitno bolj na strani grščine kot latinščine. Takole npr. opisuje Nemezian svoje prvo srečanje z grškimi pismenkami: „Lepše so bile od atinskih, da so se mi zdele kakor ena sama igra z rastlinskimi viticami. Kdo ve, kakšen je bil svetli jezik za njimi?“ Latinske črke se pišejo „v slovesnih vertikalah“, grške „kakor v grozdnih viticah“. Tudi grška slovnica je lepša od latinske: „Vse preveč me je opajala tista igra s skloni, akuzativ se je grško slovesno imenoval *αὐτιόμωος*, med singularom in pluralom je v bogatejši grščini poplesaval še dual“. Ob srečanju z verniki (kristjani, markioniti, mitrovci) ugotavlja Nemezian: „Saj sem postajal tudi jaz vernik. To je bila vera, ki ji je bila v središču Mnemozina, mati Terpsihore in Uranije, Talije in Polihimnije, svetla roditeljica Muz... Bral sem Homerja in hipokavst je odmeval od njegovih bitk kakor iz same luči... Nikamor si nisem več želel od tam“. Te besede se v resnici berejo kot zanosni credo mladega študenta klasične filologije. Ob Platonovem Faidru ugotavlja, da ga „sam dotik knjige trga v žarno brezčasje, kjer čista misel zre v čisto misel“. In Vergilova četrta ekloga mu je „pravljica v pravljici“.

Izvirno so prikazani tudi nekateri zgodnjekrščanski misleci, zlasti Justin iz 2. stoljetja: „Za Justina je bila grška poganska filozofija samo katehumen, ki

ga je bilo treba krstiti. To ni samo intelekt. To je logika, napeta na harfi srca“. Drugače gleda na antiko Justinov fanatični učenec Tacian: „Ta človek živi še samo v tem, da bruha ogenj na vse grško, od Homerja naprej. Poganski bogovi so mu utelešenje izprijenosti: ne vidi, kakšna večna človeška sanja je za njimi... Zanj so grške olimpijske igre enakovredne grozotam rimskih aren. Vsi grški duhovi so zanj učitelji pokvarjenosti: Evripida in Menandra bi bilo treba v celoti sežgati. Raje kot grško filozofijo ima orientalsko, ki jo kar s ponosom imenuje barbarsko. Diogen je uživač: Platon požeruh: Aristotel petoliznik...“

Sploh se zdi, da je vprašanje o absorpciji antične filozofije v zgodnjem krščanstvu eno osrednjih vprašanj, ki vznemirja pisca. In zanimivo je, da prihaja pri tem do presenetljivo podobnih ugotovitev kot eden najboljših poznavalcev tega kompleksa vprašanj, švicarski profesor Olof Gigon, v skoraj istočasno objavljeni knjigi „Die antike Kultur und das Christentum“ (Gütersloh 1966): do česar se je klasični filolog in zgodovinar filozofije dokopal z znanstveno analizo, tja je slovenskega pisatelja ponesla njegova ustvarjalna intuicija. Razlika je le v tem, da stojita misleca vsak na svojem bregu: Rebuli je „grška poganska filozofija samo katehumen, ki ga je treba krstiti“, Gigon vidi v posameznih prvinah krščanstva bolj vpliv sokratske kot biblične tradicije. Z drugimi besedami, krščanstvo raste spontano in organsko iz antičnih tal, „die Tradition läuft ohne Bruch weiter“ (Gigon, o.c., 72). Oba misleca tako vsak po svoji poti podčrtujeta nepretrgani tok tradicije, kjer se antika in krščanstvo skoraj neopazno zlivata v eno samo strugo.

V roman je vpleten tudi cel traktat o pomenu grštva. „Zavreči grštvo bi pomenilo: 1. v politiki: zavreči dostojanstvo človeške osebe, ki mora svojo samostojnost izraziti s pravico, da odgovorno soustvarja blagor skupnosti; 2. v znanosti: odpraviti načelo, po katerem se raziskovalec nima ukloniti ničemu, razen izpričanemu dejstvu; 3. v umetnosti: zavreči kriterij, po katerem naj umetnik usklajuje osebnostno vizijo z nadosebnim etosom; 4. v filozofiji: usodno oropati človeka pravice, da išče τὰ ἀόρατα“. Čeprav gre v tem primeru samo za nebogljen začetniški koncept glavnega junaka Nemeziana, vendar so v teh štirih točkah zgoščene resnice, ki še danes opravičujejo prisotnost antike v našem času in prostoru.

Posebno poslastico pomeni za klasičnega filologa „Dodatek“ na koncu knjige, ki vsebuje na štirih straneh abecedni seznam kakih 50 največjih imen antičnega sveta z nekonvencionalnimi, aforistično zaostrenimi oznakami. Tako je npr. Aishil označen kot „demiurški umetnik v razponu med bogovskim in človeškim“, Cicero kot „knez rimskega foruma, plemenit oboževalec kulture z manjvrednostnim kompleksom do politike, zlahten preprodajalec grške filozofske misli“, stari Katon kot „utelešenje rimske sle po življenjskem prostoru in protigrškega mračnjaštva“, Polibij pa kot „občudovalec rimske državotvornosti, kancljsko puščoben, a zanesljiv zgodovinopisec“.

Nedvomno bodo te karakteristike, kot tudi sam roman, poleg vsega drugega marsikomu pričarale svet antike in mu kazale pot v bogato zakladnico antične literature. Sam pisatelj pa je s svojim romanom ponovno utemeljil upravičenost Momm-senovih besed, ki jih beremo na ovitku njegove knjige: „Gospodje, o ničemer bolj aktualnem vam ne bi mogel spregovoriti kakor o antičnem Rimu“.

K. Gantar, Ljubljana.